

risme TRONARE, restituint el TONARE clàssic: fou vora els dos focus del «Renaixement carolingi» (París-Aquisgran) i del volgare illustre florentí.

DERIV.: *Trona* 'tronada', eivissenc.

Tronada [1622] id. i 'tempestat': «en lo any 1622, 5 en la villa de Batthea, en una *tronada* de aigua, plogé juntament moltes gotes de sang», notícia referent a Batea, vila de la Terralta (*Bol. de Geografia e Historia del Bajo Aragón* III, 146); «--- / del temple hont los Atlants enrotllan a Neptú, / --- / se n'alsa un, que és, 10 del àngel caygut, imatge viva: / --- / del temple immens les brèdoles, ahont sa testa arriba, / tremolan a la forta *tronada* de sa veu: / —Titans ---» (*Atl.* III, 3d); «mentrestant, el trontoll de la *tronada* creixia: els llampecs zigzaguejaven entre la negror del cel / ---», 15 *Massó Torrents (Croquis P. 2* I, 49); a Ribag., al peu del Turbó, defineixen el vent pluig com «aire de *tronada* o de plèure» (Cercuran).

Com a terme nàutic, usat per la gent de mar andalusa [D. d. *Autoridades* 1739] i catalana, el mot fou manllevat, per l'anglès d'Amèrica, en la forma *tornado*, designant un ventegàs tempestuós: que en aquesta llengua ja es documenta el 1556; per tant, una mica comparable amb *tenad* (supra).

Tronadissa [Victor Català, *Ombriboles*, 22]. *Tronador* 25 val. 'espècie de petard' [1486, *AlcM*; *DAG.*]; en un programa de celebracions de la Rib. de Xúquer lleigeixo que «en les festes hi hagué disparo de *tronaors* y carcasses» (*Bulleti Parroquial de Manuel*, 1950). Com a adaptació del ll. *Jupiter Tonans*, Lab. posa *Tronant*, 30 i així l'usà Verdaguer: «Fou lo gegant que pintan ab tot l'Olymp en guerra / --- / Mes del *Tronant* brunzenta, derrocadora flama, / de sa escala de cingles suspesos l'estimbà / ---», *Atl.* I, 15a. Fc. Alegre (fi S. xv) li donà forma més romànica: «una larga e ampla via anomenada làctea --- e per aquesta los déus fan camí a la casa del gran *Tronador* Júpiter» (*Transf.*, 4v^o).

Tronarella eiv. 'gran tronada' (< mossàr.).

Tronat 'vell, deteriorat' [*DAG.*; 1890, NOLLER]. En 40 les curses per l'*Onom. Cat.* noto que, aplicat a construccions, s'usa molt més a les comarques al Sud del Llobregat, que al Nord (on es prefereixen *espatllat*, *rò-nec* etc.): a Rodonyà uns em deien que «lo Castell de Mas Mateu és un castell *tronat*»; altres «a Mas Mateu hi ha un castellot *tronat*» (1964); en canvi en el Maresme oriental, també s'usa, però aquí en la variant *atronat*: «el Mas Brugada és una casa? —Sí, però *atronada*» (Sta. Susanna): sembla que la idea bàsica del mot deu ser edifici mig enderrocat per les «trona- 50 des» (no crec que tingui relació amb el pirinenc *tronat* «goltes», veg. *TRIBUT*); i noble *tronat* i anàlegs més aviat deuen ser secundaris d'això que primaris: *baró tronat* etc., perquè viu en un castell o edifici tronat.

Tronera [c. 1560]: «que li pareixia se devia baxar 55 u accusar fins a la *tronera* y terraplenar-lo» (*Ardits* v, 283; anomenada així perquè és des d'on disparaven les balletes de *tro*, supra) i arcabuses de *tro*; d'on per extensió 'obertura o portell d'entre muntanyes': «Àl·la 60 lla --- lo poble, exceptuada la part de mitgdia, que se

descobre, com per *tronera*, lo mar, és rodejat de muntanyes y solitari dit terreno, per consegüent no gaire alegre», B. de Maldà (*Excurs.*, p. 119). 'Cap de trons, home atronat i «atronador»': «esta despesa --- és casa de bé, i no hi ha cap *tronera* sinó vosté», F. Renart, c. 1840 (*La Casa de Dispeses*, ed. Bno., 102).

Atronat es digué ja d'antic de les cavalcades maulaltes: «cavall *atronat* o, que per sanchfoniment aja les mans plenes», fi S. XIV (*Farmacologia Cat.* de Klagenfurt, AORBB III, 255).

Atronar [diccionari Torra 1647]: «vocibus me obtundis --- me tuis vociferationibus terres»; «clamoribus replere», Belvitges; *atronat* «atolondrat», Belv. o Labèrnia; *atronà l'espai*, Marian Vayreda (veg. ací II, 202b46). *Veü atronadora*: «On ets Espanya ---? / No sensés la meua veü *atronadora*? / No entens aquesta llengua, que et parla entre perills? / Has desaprès d'entendre an els teus fills? / Adéu, Espanya!», Maragall (*Oda a Esp.*, v. 39); «És un crit *atronador*, / per la catalana terra, / que mil ànimes enserra / en un laç de germanor» endreça del poeta alguerès Ciuffo al 1.^a Congr. Int. Ll. Cat. (*BDLC* III, 207); «Aquella Bellesa absoluta ---, i els paradigmes de les coses, --- hi ha --- en tots els homes una facultat de l'ànima que els afirma amb veü *atronadora*», Coromines (*O. C.*, 827b32). *Atronament*.

Retronar [fi S. XVIII]: «El contrabaix --- feia *retronar* la sala», B. de Maldà (*Coll. B. V.*, 212); no recollit en lèxics fins al Lab., però fou molt vigorós i popular en el Princ. des del principi de segle: al crit de «Ja la campana sona, / lo canó ja *retrona* / ---» marxaven els voluntaris republicans i demòcrates. És l'himne (La «Marsellesa catalana») que els dictà Abdon Tarrades l'any 1841: «Lo garrot i l'escopeta, / i la falç i la forqueta, / oh catalans, amb valor empunyem: / ja la campana sona, / lo canó ja *retrona*, / anem, anem, republicans, anem!».

«Pertot arreu *retrona*: —Bernat, Bernat— / Al gran ressó tremolen los monts y valls», MilàF (*Cançó del Pros Be.*, v. 391). «Mentres pel cel que s'incendia / asprament de son carro *retrona* 'l sotragueig», *Atl.* de 1867 (IV, que la versió de 1877 canvia en «de cent rodants carretes traqueig *retronador*», 20d); «*retrona* 50 ren les quatre parts del món», *Atl.* de 1867 (I, 39bisd); però la versió de 1878 substitueix *fan trémer* de l'esborrall de 1867: «esgarrifats del caos, s'engorgan altra volta / --- / y'ls antres tenebrosos d'aquella mar revolta / *retronan* y s'escriuen al gran capgirament» VIII 2d. Usuals fins a l'extrem Sud del domini lingüístic: «Lo vell trabuc despenja del trespol / --- donant el crit de guerra / *retrona*'l caragol», TLlorente (*La Barraca*, v. 96); *retróna* 'ressona', Alfàs (1963).

Retró: «Ajuda-me --- / a-luego, sembla un tro - o, un *retró* d'escopetada: / dels quinze o setze que n'eran - los vuit o nou hi quedaren», cançó bandoleresc-a reco. per PPiferret a Er de Cerdanya, per a MilàF (*Romllo.*, 113.23). «En lo caos, ab aspre *retró* de cel y terra / lo carro sotragueja del esterminador / ---», *Atl.* de 1867, IX, 27a; «Protegit pel mateix *retró* de les descàrregues, va desaparèixer darrera l'erola de